

Prilog za biografiju odvjetnika dr. Franje Papratovića (1871.-1929.)

Dr. BOSILJKA JANJATOVIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

SAŽETAK

Odvjetnici su u hrvatskomu društvenom i političkom životu tijekom novije povijesti imali bez sumnje značajnu ulogu. Jedan od takvih je i Đakovčanin Franjo Papratović. Na temelju pretežito arhivske građe u članku se ukazuje na dva izrazita primjera njegova djelovanja, te se na kraju donosi njegov izvorni istup na sudskoj raspravi 1895. godine u Zagrebu.

U našoj historiografskoj literaturi ima relativno malo znanstveno utemeljenih biografija poznatih političkih ličnosti, dakle osoba koje su određivale i obilježavale javni, prvenstveno politički život. Još manje ima takvih radova o osobama koje su se u drugim okolnostima, pa tako u odvjetništvu, svojim djelovanjem izdvajale i ostavile trag ne samo u razvoju svoje struke nego i u društvenoj te političkoj povijesti. Jedan od istaknutih hrvatskih odvjetnika potkraj 19. i početkom 20. stoljeća bio je rođeni Đakovčanin dr. Franjo Papratović, koji se isticao i u političkim zbivanjima. Ovaj je prilog nastao s namjerom da se na temelju dva primjera Papratovićeve djelovanja ukaže na potrebu proučavanja njegova života i rada, kao istaknutog društveno-političkoga djelatnika, danas uglavnom nedovoljno poznatog ne samo u rodnom Đakovu nego i u Hrvatskoj općenito.

I.

Franjo Papratović je u javni život Hrvatske ušao listopada, odnosno studenoga 1895. kao 24-godišnji student prava na Zagrebačkom sveučilištu.¹ Zbilo se to u

¹ Iako je studirao u Zagrebu, Papratović je ostao povezan s rodnim Đakovom. To potvrđuje njegovo članstvo u hrvatskom pjevačkom društvu »Sklad«, odnosno Narodnom kazališnom društvu. Kao član društva sudjelovao je ožujka 1895. u proslavi obljetnice tadašnjeg najpoznatijega hrvatskog kompozitora Ivana pl. Zajca. Ostao je

času spaljivanja ugarske trobojnice na Jelačićevu trgu u Zagrebu 16. listopada 1895., a zatim u tijeku sudskoga procesa, održanog od 11. do 16. studenoga 1895. protiv predesetak studenata; oni su tim činom uz povike: »Živio hrvatski kralj Franjo Josip«, »Živio Jelačić« i »Abzug Mađari« - manifestirali novi hrvatski prosvjed protiv mađarske supremacije i zato su bili strogo kažnjeni.² Bio je to jedan od događaja na valu hrvatskog nezadovoljstva protiv ubrzanog procesa mađarizacije intenzivirane nakon dolaska Khuena Hedervaryja za hrvatskog bana 1883.³ Uhićen kao jedan od studenata koji su sudjelovali u spaljivanju tog simbola mađarske vladavine, Papratović je tijekom sudskog procesa pokazao zavidno pravničko obrazovanje i hrabrost u prezentiranju svojih političkih uvjerenja.

No, prije nego što nešto više kažemo o njegovu uhićenju i istupu na sudskom procesu, valja u kratkim crtama prikazati spomenuti događaj, koji će po svojim posljedicama postati određena povijesna prekretnica u hrvatskomu političkom životu.⁴ Spaljivanje ugarske trobojnice 16. listopada 1895. u vrijeme trećeg dana boravka cara Franje Josipa I. u Zagrebu, a organizirali su ga i proveli, kao što je spomenuto, ponajviše studenti prava na Zagrebačkom sveučilištu, bilo je za Khuenov režim neočekivan događaj, koji je, međutim, po svojim posljedicama, odjeknuo ne samo u Hrvatskoj nego i u cijeloj Monarhiji.⁶ Studenti su, naime, po pripremljenom scenariju vladajućih struktura u tijeku careva boravka u Zagrebu, obučeni u »galu« - zapravo stiliziranu narodnu nošnju iz vremena ilirskog pokreta,⁷ imali »počasno« mjesto prigodom posjeta Franje Josipa raznim ustanovama, od muzeja i škola do gradske vijećnice.⁸ Oni su 8. listopada 1895. obećali rekotru dr.

članom tog društva i u godinama koje su slijedile, pa je tako, sada već kao doktor prava, 1900., među ostalima, zastupao društvo prigodom posvete zastave hrvatskog pjevačkog društva »Trebević« u Sarajevu, a 1903. bio je i izabranim odbornikom u upravi društva. Usp. Dr. Mato Horvat, Spomenica hrvatskog pjevačkog društva »Sklad« - »Preradović« u Đakovu 1863., 1939., str. 104 i d.

2 Radilo se o 42 studenta prava, osam studenata filozofije, dva studenta farmacije i dva diplomirana pravnika - koji su svi studirali, odnosno završili studije na Zagrebačkom sveučilištu.

3 O prilikama u Hrvatskoj u to vrijeme usp. Josip Horvat, Politička povijest Hrvatske, Zagreb, 1938. i 1989., knj. II., str. 222 i d.

4 Isto

5 U vrijeme uhićenja, u optužnici, u tijeku sudskog procesa, te u presudi, a zatim i u literaturi, govorilo se i pisalo da su studenti spalili mađarsku zastavu; međutim u obrani pred sudom, studenti su inzistirali, a i bilo je nedvojbeno utvrđeno, da su spalili trobojnicu, a ne i službenu mađarsku zastavu. Naime, trobojnica koju su spalili nije imala grba ni krune, odnosno ruže. Bio je to studentima argument, da na taj način nisu povrijedili državu nego su samo prosvjedovali protiv nepriznavanja državno-pravnih značajki Hrvatske kao ravnopravna dijela Austro-Ugarske.

6 To potvrđuje i »previšnje ručno pismo«, tj. pismo zahvalnosti Franje Josipa I. upućeno 16. X. 1895. banu Khuenu. U pismu je izraženo zadovoljstvo posjetom, ali je spomenut i »kažnjiv događaj«. Pismo je na Khuenov zahtjev objavljeno 17. X. 1895. u »Obzoru«, str. 1. Formulacija »kažnjiv događaj« navedena je na izričito Khuenovo traženje, pa je time već prije početka istrage i sudskog procesa naznačeno kakvi će biti njihovi rezultati.

7 U nabavljanju te »gale« imao je određenu ulogu i tadašnji predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu zemaljske vlade u Zagrebu dr. Iso Kršnjavi, dakako u sporazumu sa samim K. Hedervaryjem te u suradnji s rektorom Zagrebačkog sveučilišta dr. Franjom Spevecom. Usp. I. Kršnjavi, Zapisci, Zagreb, 1986., knj. II. str. 96 i d.

8 O tome je detaljno izvješćivao zagrebački list »Obzor«, tadašnji najznačajniji oporbeni list. »Obzorovi« novinari su isto, neposredno nakon gore spomenuta sudskog procesa objavili u zasebnoj knjižici s naslovom Hrvatski

F. Spevecu, usto i drugom potpredsjedniku Hrvatskog sabora, da na Sveučilištu neće biti nikakvih prosvjednih manifestacija.⁹ Međutim, već prvoga dana careva boravka, tj. 14. X. 1895. došlo je do prosvjeda protiv Khuenova režima, a navlastito protiv mađarske zastave (jedna je skinuta sa slavluka pred glavnim kolodvorom), bilo je i demonstracija u gradu. *U tome su sudjelovali i studenti prava*, ali kao pojedinci, a ne kao grupa; policija je reagirala i uhitila desetak demonstranata.¹⁰

To je vjerojatno bio poticaj studentima prava da i oni prosvjeduju u vlastitoj režiji. Odlučili su, kako su tvrdili na sudskom procesu, na svojoj skupštini 16. X. spaliti ugarsku trobojnicu i to na Jelačićevu trgu, ispred spomenika bana Jelačića, kao simbola borbe Hrvata protiv mađarizacije. Uputili su se oko 11 sati prije podne u urednoj povorci, predvođeni barjaktarom, kasnije poznatim pjesnikom Vladimirom Vidrićem, koji je nosio studentsku zastavu iz 1848. od Sveučilišta, danas zgrade Pravnog fakulteta i Rektorata, preko Frankopanske ulice i Ilice na Jelačićev trg. Došavši neometano na trg i ne izazvavši veću pozornost policije, pozdravljeni od Zagrepčana koji su se zatekli na ulicama, studenti su žestom polili ugarsku trobojnicu, izdigli je na sablje i zapalili.¹¹ Čin spaljivanja bio je izuzetno kratak - trajao je manje od jedne minute. Zato nije adekvatno reagirao ni, čini se jedini nazočni, policajac, pa su se studenti neometano vratili na Sveučilište.¹² Sat i pol nakon spaljivanja trobojnice počela su uhićenja studenata. Tijekom dana uhićeno ih je petnaestak.¹³ Slijedećeg dana, čuvši za uhićenja, brojni su se studenti

---

đjaci pred sudom. Stenografski izvještaj o glavnoj raspravi proti hrvatskim sveučilišnim djacima obdržanoj pred kr. sudbenim stolom u Zagrebu dne 11.-16. studenoga 1895. (Preštampano iz »Obzora«) - optužnicu, zapisnik s glavne sudske rasprave i presudu. U Zagrebu je 1995. otisnut pretisak te knjižice s naslovom Hrvatski đjaci pred sudom. Stenogram suđenja hrvatskim sveučilištarcima u Zagrebu 1895. godine, str. 286. Na početku tog pretiska objavljen je kraći tekst autora dr. Dragutina Pavličevića, Franjo Josip u Zagrebu 1895. godine - spaljivanje mađarske zastave i suđenje hrvatskim sveučilištarcima (bez oznake stranice)

- 9 Ta je tvrdnja iznesena tijekom spomenuta sudskog procesa; studenti su tvrdili da je to obećanje značilo samo da neće biti manifestacija nezadovoljstva na Sveučilištu, a tužitelj i sud je držao da je ono trebalo vrijediti općenito. Međutim, I. Kršnjavi u svojim Zapisnicima, str. 96, piše da je već tijekom ljeta 1895. uoči careva dolaska u Zagreb bio obaviješten o mogućim manifestacijama i demonstracijama protiv Mađara; on zatim izričito navodi da je 15. X. 1895. bio obaviješten da će studenti manifestirati i da je o tome izvjestio i rektora i zagrebačku policiju.
- 10 Mađarsku zastavu sa slavluka skinuo je student prava Vladimir Frank, sin poznata prvaka Hrvatske stranke prava dr. Josipa Franka; u demonstraciji pred zgradom pravoslavne općine sudjelovali su dvojica Frankovih sinova, spomenuti Vladimir i Ivica. Oni su toga istog dana bili pretučeni od stranke nekih mađarskih radnika, pa Vladimir nije sudjelovao u spaljivanju trobojnice.
- 11 J. Horvat, *Politička*, str. 222. detaljno je opisao taj čin, po svoj prilici na temelju objavljena sjećanja jednog od sudionika spaljivanja četrdeset godina kasnije.
- 12 U času spaljivanja trobojnice na trgu nije bilo ni mnogo građana, a nazočan je bio, kako proizlazi iz sudskih materijala, od strane policije samo nadzračar Petar Strugar. Njega je nešto prije nego su studenti došli na trg jedan drugi policajac izvjestio da studenti dolaze u povorci, pa je on tome redarstveniku naredio da ide izvjestiti šefa gradske policije, očito posumnjavši da ta studentska povorka nije dogovorena. O tome je pisao državni odvjetnik u optužnici, a govorilo se i na glavnoj sudskoj raspravi. Ovdje valja naglasiti da je uz spomenutu knjižicu Hrvatski đjaci n. dj. danas dostupan i izvorni zapisnik glavne sudske rasprave koji ima 143 str. i koji se čuva u Hrvatskomu državnom arhivu u Zagrebu (dalje: HDA), SSZ, Kz 14851/1091-95/1895. (dalje: Zapisnik). Pod istom signaturom sačuvan je i prijepis sudske presude od 16. X. 1895.
- 13 Među prvima, a možda i prvi, uhićen je Stjepan Radić, koji je tek nakon sudskog procesa, smatran glavnim organizatorom spaljivanja mađarske trobojnice. U optužnici je naglašeno da je bio »spontani predsjednik«

sami javili policiji, koja je zadržala u pritvoru grupu od 28 studenata, pretežito studenata prava, onih koji su na prvom saslušanju izjavili da su sudjelovali u spaljivanju ugarske trobojnice iz uvjerenja. Grupa od 26 osumnjičenih nije zadržana u pritvoru, možda se to dogodilo zbog pomanjkanja prostora u uzama Sudbenog stola; pritvoreni istražnici i osumnjičenici bili su odvedeni u druga mjesta da bi se u te uze mogli smjestiti uhićeni studenti. Počela su ispitivanja i onih koji su bili u pritvoru i spomenute grupe koja je ostala na slobodi, ali će biti optužena zajedno s pritvorenim studentima. U ispitivanja se odmah uključio i državni odvjetnik dr. Tomo pl. Kraljević. Khuenovom se režimu očito mnogo žurilo da primjereno kazni »nemio izgred«, kako je ocijenio studentsku akciju, iako je nastojao umanjiti njegovo značenje političkog prosvjeda i prikazati ga deliktom kažnjivim po krivičnom zakonu. Državni je tužitelj veoma brzo sastavio optužnicu i predao je Sudbenom stolu u Zagrebu. Taj je sud imenovao sudsko vijeće pod predsjedanjem dr. Aleksandra pl. Rakodczaya i odredio da će sudski proces protiv 54 optuženika početi 11. studenog 1895.

Nema podataka kad je F. Papratović uhićen i je li uhićen na osnovi vlastite prijave policiji ili ga je policija uhitila na osnovi drugih indicija koje nisu otkrivene na sudskom procesu jer ih je sud ocijenio »uredovnom tajnom«. Papratović se našao u grupi onih koji nisu bili u istražnom zatvoru. To je naglašeno u opisu početka sudske rasprave objavljenom u listu »Obzor«, odnosno u spomenutoj ediciji »Hrvatski djaci...« Razlog za takav postupak može se pronaći u optužnici koju je državni tužitelj dr. T. Kraljević podignuo 7. studenog 1895. pred Sudbenim stolom. Papratović je bio 45. optuženi. Vjerojatno zato što je u tijeku rasprave priznao da je sudjelovao u činu spaljivanja ugarske trobojnice priključivši se poverci studenata koji su nakon održane skupštine krenuli prema Jelačićevu trgu. Njegova tvrdnja da nije bio nazočan skupštini na kojoj se dogovarao taj čin prihvaćena je kao istinita u optužnici, a usvojili su je i suci - uostalom kao i za neke druge optuženike.

Međutim, Papratovićevi istupi u tijeku sudskog procesa izazvali su ne samo pozornost sudaca, tužitelja, branitelja i drugih suoptuženika nego i zanimanje novinara i javnosti općenito. Službeno je Papratovića branio dr. Ivan Ružić, koji je spadao među tadašnje poznate hrvatske odvjetnike, a isticao se i u političkom životu.¹⁴ No, Papratoviću, sudeći prema njegovim istupima u tom sudskom procesu, odvjetnik i nije bio potreban. Papratović je već na početku sudskog procesa, tijekom uvodnoga, kratkog saslušanja po podne prvoga dana rasprave, tj.

---

studentske skuptine 16. X., a na sudu je sam odbio tu tvrdnju jer da »spontanog« predsjednika nema nigdje, pa ga i nije bilo na spomenutoj skupštini. No, kao već osuđivani optuženik dobio je najvišu kaznu - šest mjeseci stroga zatvora. Vidi bilj. 8 i 12.

14 Uz tog odvjetnika optuženike su branili također poznati hrvatski odvjetnici: dr. Marijan Derenčin, dr. August Harambašić, dr. Oskar Kornitzer, dr. Šime Mazzura, dr. Milan Petračić, dr. Franko Potočnjak i dr. Mile Starčević. Samo dvojica optuženika nisu imali branitelje, tj. S. Radić i Josip Šikutrić.

11. studenog 1895. pokazao da će se i sam znati obraniti. Naglasio je da se ne osjeća krivim, iako je sudjelovao u spaljivanju mađarske zastave i vikao: »Živio hrvatski kralj« i »Abzug Magjari«. Istaknuo je da njemu i njegovim kolegama nije bila namjera, kako se to tvrdi u optužnici i pri tom poziva na čl. 302 krivičnoga zakona, izazivati bilo kakvu mržnju spram Mađara ili bilo koga drugoga, nego samo protestirati protiv »protuzakonitoj onoj supremaciji koja se htjela vršiti u Hrvatskoj«. Naveo je i razlog koji je studente potaknuo na čin spaljivanja zastave, a to je »pisanje magjarskih novina, koje pišu, da je ugarski ministar predsjednik Banffy kao ministar predsjednik ujedno i hrvatski i da je cijeli položaj Hrvatske skroz kao provincija...« Taj njegov prvi istup sudac je prekinuo ne dopustivši mu da do kraja izrazi oni što je htio.¹⁵

U drugom svom istupu, u tijeku postupka obrane, 13. XI. 1895., koji donosimo u cijelosti na kraju ovoga teksta kako bismo što zornije prikazali atmosferu u sudnici i Papratovićev istup, Papratović je obrazložio ne samo svoje sudjelovanje u cijelom događaju nego i političke motive toga studentskog prosvjeda naglašavajući privrženost studenata kralju i caru Franji Josipu I, ali i nezadovoljstvo prema mađarskoj vladavini u Hrvatskoj. Kao student prava četvrte godine pokazao je zavidno poznavanje struke, ali i vještinu u izvođenju dokaza ne odustajući unatoč zahtjevima predsjednika suda, pa i njegove zabrane da ne govori, od objašnjavanja političkih motiva čina i njegova političkog značenja. Zato i nije bilo neobično da su mu branitelji i drugi optuženici uzvratili pljeskom, a i sam državni tužitelj je tijekom njegova istupa izrazio svoje zanimanje za njegovo izlaganje.

No, i pored sjajne obrane Papratovića i drugih njegovih kolega, kao i njihovih branitelja, očito je bilo da sud želi, a zasigurno ima i nalog, oštro kazniti počinitelje. To se pokazalo već tijekom glavne rasprave: najprije je predsjednik suda opominjao i ukoravao optuženike, a zatim ih je pojedinačno i grupno kažnjavao kaznama zatvora, osudama na post i »tvrđi ležaj«, odnosno udaljavanja iz sudnice, da bi na kraju svi optuženici bili isključeni s rasprave i još pri tom kažnjeni posebnom kaznom zatvora bez prava žalbe.¹⁶ Tako je sudska presuda, a iznosila je ukupno 12 godina i tri mjeseca strogog zatvora za sve optuženike (kazne su se kretale od najmanje dva mjeseca do pola godine zatvora) pročitana 16. XI. 1895. samo pred sucima i braniteljima. Osuđenici je, uz zapisnik, pročitana u zatvoru. Studenti su bili istovremeno kažnjeni gubitkom prava na studiranje na Zagrebačkom sveučilištu od dva semestra do »za uvijek«.¹⁷

15 U tijeku suđenja predsjednik suda, a i drugi suci, pa i državni odvjetnik, nisu dopuštali optuženicima, kao ni njihovim braniteljima, izražavanje političkog mišljenja. Usto, baš kad je govorio Papratović, državni je odvjetnik izrazio prigovor zbog ponašanja S. Radića ustvrdivši da ga ovaj svojom mimikom izaziva.

16 Valja dodati da je sud ukoravao i kažnjavao globom branitelje, pa je tako kažnjen s 20 forinti globe dr. Franjo Potočnjak.

17 Vidi bilj. 8 i 12

Dr. Franjo Papratović

I Franjo Papratović bio je istom presudom kažnjen s tri mjeseca strogog zatvora. Čini se, da još u siječnju 1896. nije ni otišao na izdržavanje kazne¹⁸ za razliku od grupe od 24 osuđenika na čelu sa S. Radićem koji su nekoliko dana nakon glavne rasprave upućeni na izdržavanje kazne u uze Sudbenog stola u Bjelovaru i koji su odmjerene kazne izdržali u punom trajanju.¹⁹ Ipak je naknadno, po svoj prilici u

18 HDA, Predsjedništvo Zemaljske vlade (PRZV), 6-14 K 4777/1895., dopis Predsjedništva Zemaljske vlade u Zagrebu upućen predsjedniku ugarske vlade u Budmipešti br. 325 od 31. siječnja 1896.

19 HDA, 6-14 K 4777/1895., više spisa o postupku spram osuđenika.

veljači i on odveden u Bjelovar. Vjerojatno je pušten iz zatovra 14. svibnja 1896. godine, dakako nakon izdržane kazne.²⁰ Valja dodati da je i Papratović bio dodatno kažnjen, kao i gotovo svi osuđeni studenti. I on je, naime, »relegiran« sa zagrebačkoga Sveučilišta, tj. izgubio je mogućnost studiranja na tom sveučilištu u trajanju od dva semestra. Njegova je kazna, ista kao i za svega nekolicinu drugih, bila najmanja takva kazna, ali je ipak bila oštra pogotovo kad se uzme u obzir da mu je tako onemogućeno redovito završavanje studija.²¹

Uhićenje, sudski proces i izdržavanje kazne, po svemu sudeći, zbližilo je F. Papratovića i Stjepana Radića, kao najmarkantniju političku ličnost među osuđenim studentima i njihova će suradnja trajati i u godinama koje su slijedile.²²

2.

Nakon izdržane kazne i završena studija Papratović se počeo intenzivno baviti odvjetništvom, ali nije zanemario niti političko djelovanje. O tome svjedoči i njegov izbor za člana Hrvatskog sabora u nekoliko navarata; to njegovo djelovanje valjalo bi iscrpno istražiti.²³

Za ovu prigodu još ćemo ukazati na Papratovićevu odvjetničku djelatnost, povezanu s politikom, u Osijeku 1912. Naime, te je godine F. Papratović branio u dva sudska procesa Stjepana Radića, svoga nekadašnjega sudruga u spaljivanju mađarske trobojnice, a tada predsjednika Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS), osnovane 1904. godine.

Radić je potkraj travnja 1911., zajedno s narodnim zastupnikom Matom Babogredcom, izabranim na listi Radićeve stranke, agitirao, kao izabrani narodni zatupnik u Hrvatskom saboru, i po Slavoniji, točnije u Rajevu Selu, Soljanima i Vrbanji. Održavao je istovremeno sastanke HPSS-a, koje, međutim, nije odobrio kotarski predstojnik u Županji Janko Sokolić. Taj je revnosni dužnosnik, možda po nalogu nadređenih vlasti, pratio Radićevo kretanje i djelatnost i pokušao ih spriječiti, najprije u Rajevu Selu, a zatim u Soljanima i Vrbanji. Radić mu se suprotstavio riječima (u Rajevu Selu), a nakon toga ga je silom izbacio iz prostorije u kojoj se održavao sastanak (u Soljanima). Bio je to povod J. Sokoliću da 5.

20 Isto, dopis velikog župana dr. Milutina Kukuljević Bassani-Sakcinski iz Bjelovara upućen 28. II. 1896. banu Khuenu u Zagreb.

21 Vidi bilj. 17. S Radić je izgubio pravo na studiranje u cijeloj Monarhiji, velik broj studenata mogao je studirati samo u Pragu ili u Beču.

22 Zanimljivo je napomenuti da su mnogi od osuđenih studenata u slijedećim godinama postali i ostali izuzetno važni javni, politički, kulturni djelatnici; neki od njih su surađivali, a neki su postali politički protivnici.

23 O njemu usp. na v. mj. u: Stjepan Radić: Govori u Hrvatskom saboru 1910.-1918., Zagreb, 1996., knj. 1-3.

svibnja 1911. prijavi cijeli slučaj državnom odvjetništvu u Osijeku i da zatraži Radićevo uhićenje i pokretanje krivične istrage protiv njega. Već slijedećeg dana, tj. 6. V. 1911. državni odvjetnik u Osijeku dr. Viktor Aleksander izvijestio je Državno nadodvjetništvo u Zagrebu da je naložio istražnom sucu Sudbenog stola u Osijeku da protiv Radića odredi istražni zatvor te povede istragu. Tužitelj je naglasio da Radića ne štiti zastupnički imunitet (ozakonjen 16. V. 1867. i potvrđen 1879. za članove Hrvatskog sabora) - tj. nepovredivost i nemogućnost pozivanja na odgovornost, zato što je Radić »na samu djelu zatečen«. Ujedno je tužitelj zatražio od istog suca da napiše »uhitnu zapovied prema kojoj se okrivljeni imade po kr.(aljevskom) redarstvenom povjereničtvu u Zagrebu uhititi i predati u uze sudbenog stola«. ²⁴

Radić se nakon agitiranja vratio u Zagreb, ali nije bio odmah uhićen. Pokušao je izboriti primjenu zastupničkog imuniteta, pa je zatražio od Predsjedništva Hrvatskog sabora da ga zaštiti kao legalno izabranog narodnog zastupnika. Taj je forum njegov zahtjev zanemario s obrazloženjem da Sabor ne zasjeda. ²⁵

Kad su se političke prilike promijenile, nekoliko dana nakon imenovanja Slavka Cuvaja na čast hrvatskog bana, Radić je uhićen. Zbilo se to potkraj siječnja 1912., možda baš na dan kad je novi ban raspustio Hrvatski sabor. Uhićeni je Radić vezan odveden u Osijek. Vjerojatno je odmah zatražio odvjetnika, a dr. F. Papratović prihvatio se Radićeve obrane. Državni je tužitelj već 21. veljače 1912. pred Sudbenim stolom u Osijeku podigao optužnicu protiv S. Radića »radi zločina javnog nasilja«, optuživši ga za njegovo suprotstavljanje J. Sokoliću, tj. državnim vlastima u Rajevu Selu i Soljanima, te Vrbanji.

Glavna je rasprava provedena pred Sudbenim stolom u Osijeku od 6. do 11. ožujka 1912. Papratović je u tijeku priprema te rasprave aktualizirao Radićevu prijavu Predsjedništvu Hrvatskog sabora o povredi zastupničkog imuniteta, ali je ta njegova akcija ostala bez uspjeha. ²⁶ No, Papratović je zasigurno uspješno branio Radića, pripremvši se temeljito za raspravu. ²⁷ Danas nije sačuvan ili nije dostupan zapisnik s te glavne rasprave, pa se ne može prikazati njezin tijek; ostaje za drugu prigodu da se još istraži novinstvo koje je vjerojatno pisalo o tom događaju.

Presuda je Radiću izrečena 11. ožujka 1912. i Radić je osuđen na četiri mjeseca zatvora, te na plaćanje troškova postupka; drugi dio kazne je odmah proglašen neutjerivim zbog imovna stanja osuđenika. ²⁸

24 HDA, DN, K37/1914, dopis Predsjedništva Zemaljske vlade u Zagrebu br. 1930 Pr od 23. V. 1911. upućen Državnom nadodvjetništvu u Zagrebu.

25 Isto, koncept dopisa Državnog nadodvjetništva u Zagrebu upućen državnom odvjetništvu u Osijeku, 5. III. 1912.

26 Isto. Zanimljivo je napomenuti da je ta Radićeva prijava rješavana tek 1914., ali i tada je Radiću odgovoreno da nije bilo povrede njegova zastupničkog imuniteta jer je »zatečen na djelu«.

27 O tome svjedoče tri pisma S. Radića upućena ženi Mariji nakon rasprave. Usp. Bogdan Krizman, Korespondencija Stjepana Radića 1885.-1918., Zagreb, 1972., knj. I, str. 504-506.

28 Presuda je danas sačuvana u prijepisu u HDA, SSZ, Stjepan Radić, kut. 1.

S visinom kazne nije bio zadovoljan ni državni tužitelj, ali ni osuđeni Radić kao ni njegov branitelj F. Papratović. Državni tužitelj i S. Radić uložili su »ništovnu žalbu« Stolu sedmorice u Zagrebu, prvi vjerojatno tražeći povećanje, a drugi poništenje kazne. Na zakazanoj raspravi tog suda 30. travnja 1912. Radićevu je obranu zastupao F. Papratović. Radiću je smanjenja kazna na tri mjeseca zatvora, a određeno je da se ona ima računati od dana proglašenja, tj. od 30. travnja 1912. Međutim, Stol sedmorice je donio odluku da se protiv Radića ima održati nova sudska rasprava i to opet pred Sudbenim stolom u Osijeku zbog toga što su Radića suci u prvoj raspravi oslobodili krivice za nasilno izgurivanje J. Sokolića iz prostorije gdje se održavala skupština HPSS-a.

F. Papratović je branio Radića i u novom sudskom procesu održanom od 23. do 25. svibnja 1912. u Osijeku. Ni u ovoj glavnoj raspravi danas nije dostupan ili nije sačuvan zapisnik; možda nešto podataka ima u tadašnjem tisku, ali bi ga valjalo istražiti. Vjerojatno bi se nešto više saznalo i o Papratovićevoj obrani.²⁹ Nova presuda je donesena 25. svibnja 1912. i Radić je osuđen na strožu kaznu: kažnjen je s tri mjeseca »težke tamnice...pooštrene jednim postom svakog mjeseca«.³⁰ Protiv presude Radić je vjerojatno posredstvom F. Papratovića uložio »ništovnu žalbu« Stolu sedmorice u Zagrebu, ali je ovaj sud 22. lipnja 1912. »vrhovnom sudu« potvrdio kaznu Sudbenog stola u Osijeku.

I na kraju, umjesto zaključka. Dva navedena primjera Papratovićeve djelovanja, iznesena u najkraćim crtama, bez sumnje ukazuju na potrebu istraživanja njegova života i rada ne samo kao odvjetnika nego i kao političara. Za sada su samo poticaj za daljnja istraživanja.

Izvadak iz zapisnika glavne sudske rasprave o Papratovićevu istupu 13. XI. 1895. godine³¹

»Veleslavni sudbeni stole! Kad sam prije nekoliko dana primio obtužnicu i razumio radi čega me g. državni odvjetnik tuži, ja sam se zamislio u razloge, koje je d. državnim odvjetnik proti nama naveo u svom obrazloženju, te sam došao do uvjerenja da mi nismo učinili nikakovo kažnjivo djelo. Tu se godpodo sjetih događaja prije 2.000 godina. U starom Rimu bio je glasovit odvjetnik Cicero i taj

29 To potvrđuje pismo koje je Josip Kostelić pisao S. Radiću u Osijek, svibnja 1912. Usp. B. Krizman, Korespondencija, 518-519

30 I ta se presuda čuva u HDA, SSZ, Stjepan Radić, kut. I.

31 HDA, SSZ, Zapisnik, str. 108-112. U knjižnici Hrvatski djaci, n. dj. str. 174-185 nešto je opširnije citiran taj Papratovićev istup, ali se u biti ne razlikuje od ove verzije.

je branio kralja Deiotara, koga su pripuzi Cezarovi tužili, da je radio o njegovu životu. Taj rimski odvjetnik imao je zaista više muka, da dokaže senatorom rimskim, da njegov branjenik nije kriv. Iz toga slučaja došao sam do uvjerenja, da je mnogo teže braniti se, kad nisi ništa kriv.

Spomenuti ću razloge, koji su nas naveli na ovaj čin. Jedan od prvih razloga našem nezadovoljstvu bio je nenaravni položaj naše domovine prema Ugarskoj; drugi razlog bili su oni razni glasovi po cijeloj štampi i napokon neposredni povod bilo je protuzakonito izvješivanje magjarske zastave.

Zastave je kod svakog naroda znak njegove državne individualnosti. Zato izvješivanje tuđe zastave smatra svaki narod za uvriedu. Kad smo mi vidjeli magjarsku zastavu na slavluku, to je bio duboki razlog našem nezadovoljstvu. Ta je uzrujanost vodila do namišljaja, kako da se opremo ovomu, što smatramo nezakonitim i napokon se složismo, da se ima učiniti javni protest.

Mi smo bili na taj čin nagnani.

Preds./jednik/: O tom nedam govoriti.

Obt./uženi) Papratović: Mi smo poslali deputaciju.

Preds./jednik/: To ne spada ovamo.

Obt./uženi/Papratović: Ja ću dokazati, što je naša namjera bila, kad smo odlučili spaliti magjar./sku/ zastavu. Tim hotjeli smo mi upozoriti nadležne faktore na nezadovoljstvo.

Preds./jednik/: To ne spada ovamo.

Obt./uženi/ Papratović: Ja moram izjaviti, da nam nije bila nakana, da razdružujemo stanovnike jedne proti drugim. Mi ne mrzimo Magjare.

Preds./jednik/: O tom nedam govoriti.

Obt./uženi/Papratović: Ja ne dielim mnijenja slavne obtužbe, da supremacije neima.

Preds./jednik/: Nemojte o tom govoriti.

Obt./uženi/ Papratović: Naš čin nije kažnjiv i nema u sebi obilježja § 302 k/aznenog /z/akona. Ja sam rekao, da nije nam bila nakana razdraživati i to dokazuje naše ponašanje. Na čelu povorki išli su galaši i zato, da odbiju i od nas sv/j/etinu, jer smo hotjeli mirno i dostojanstveno demonstrirati. Tvrdi se, da smo donijeli zastavu špod kaputom. - Jesmo, ali zato da sv/j/etinu ne povučemo za sobom. Sam naš čin nije bio sposoban, da izvedemo što nam se imputira, jer i obtužnica veli da su naš čin pratili glasovi negodovanja. - (Nastaje sila buka medju obtuženim i glasovi: gospodin državni odvjetnik kaže da smo djeca).

Preds./jednik/: Pošto ste nedostojno ponašali se...

Bran./itelj/ Mazzura: I mi smo prosvjedovali.

Preds./jednik: Sud će zaključak stvoriti.

Preds./jednik: Sud je zaključio, da se obtuženom Jakši imati dati strogi ukor.

Mnogi obtuženici mole, da se u zaštitu uzmu proti državnom odvjetniku koji ih vriedja.

Preds./jednik: Ja nisam ni čuo.

(Žamor. Vika, Predsjednik zvoni).

Držav./ni/ odv./jetnik/: Da dadem razjašnjenje.

Obtuženici: Da čujemo.

Držav./ni odv./jetnik/: Gospodin obt./uženmik/ koji se sad brani govori liepo, mirno, objektivno držeći se samo predmeta i govori tako jasno, da zabilježujem i pazim na čitav njegov govor.

Ja bilježeći čuo sam od neke gospode, neznam od koga, kako prema državnomodvjetniku predbacuje »Jako dobro«! Ja sam na to učinio primjetbu, da nisu potekle od ozbiljna čovjeka, al ja odbijam od sebe, da sam sve nazvao djecom.

Obt./uženi Papratović: (nastavlja) Državni odvjetnik zadaje samo svojoj obtužbi najveći udarac, kad veli, da naš čin nije nikakva uspjeha imao, štoviše da je izazvao negodovanje, dakle tim prije nije nas trebalo ni tužiti, kad nije imalo za što, jer ono bi imalo dokazati, da je naš čin razdražio stanovnike. I poslie našega čina stanovništvo je složno i mirno odpratilo kralja, pa je znalo da nije naša demonstracija naperena, da nemire izvede, da vojska posreduje, krv teče it.d. I svjedoci to isto svjedoče, jedan stražar očevidac, da nije naš čin u občinstvu izazvao odobravanja, dakle da nije imao uspjeha.

A da budemo izvan sumnje, ja ću kazati kako je nenaravan odnošaj između Hrvatske i Ugarske, a personifikacija toga bilo je protuzakonito izvješene magjarskih zastavah. - Tim je naravno strani sviet i štampa glorificirala magjarsku političku mudrost i državničku sposobnos, a mi smo baš htjeli, da pokažemo kako je to vjerovanje puka obsjena, a to je protivno od onoga što hoće državni odvjetnik, jer nismo htjeli razrdaživati na mržnju nego pokazati, da smo nezadovoljni.

Sad je logično pitanje, kad taj čin nije imao po samoj obtužbi uspjeha nego baš obratno, zašto smo onda ovamo dovedeni.

Sad glede usklikah.

Naši su uskllici upravo protivnu svrhu imali, nego što obtužnica hoće.

Sa usklikom »Živio hrvat./ski/ kralj Franjo Josip I. izrazili smo našu lojalnost, koja nam je i u previš./njem/ pismu priznata, a usklik »Abzug Magjari« nije ništa postigao, jer ga nije nitko opetovao, dakle, nije ni mogao navesti na mržnju, što i sama obtužba na dva mjesta priznaje.

Tako izlazi logično, da smo mi neovisni, i da zato na ovoj klupi sjedimo, što smo dostojno demonstrirali proti nezakonitosti, te se i u tom vidi ona supremacija, proti kojoj smo mi demonstrirali. (Obtuženici odobravaju).

Obtužnica kaže da nas je bilo 70-80, a ja koji sam tamo bio velim, da nas je bilo do 150, a i svieta je bilo prilično mnogo, koji nas je ulicama pratio i do spomenika

dopratio, dakle ni taj navod optužbe ne stoji. Što se tiče poštene rieči dane tobož rektoru Dru Spevcu, ja izjavljujem, da nikomu nisam dao poštene rieči, da neću demonstrirati, ni sam koga na to ovalstio, a Spevčeva rieč izgleda mi kao sabčazan, koja se nije još nikad čula na nijednom sveučilištu, od jednog poglavara mladeži, jer to je baciti laž i trubiti.

Preds./jednik/: O tome ne dam govoriti, jer je to uvrieda.

Obt./uženi/: Napokon optužba tvrdi, da je u hrpi bilo dječurlije, a to je infamna laž.

Preds./jednik/: Podjelujem vam ukor radi uvriedljivog izraza.

Obt./uženi/: Onda moram konstatovati, kako je državni odvjet./nik/ bio netočan, jer nije naveo i bradatu djecu, koja je tamo bila. (Smieh).

Završujem tim, da je konstatovano ovim događajem nezadovoljstvo u hrvat./skom/ dječtvu, u cvietu hrvat./skog/ naroda, koje se neće nikakvim prisilnim sredstvima moći ugušiti, nego nasuprot, kad silnici misle, da su svoj cilj postigli, onda to nezadovoljstvo, koje se osniva na uvjerenju, da zlo treba iskorieniti povom silom provali i poput bujice sve lomi i krši, do ne postigne slobodu svoga naroda za kom toli žudno teži.

Ja sam svršio i čekam mirne duše osudu ovoga slavnoga suda.

SUMMARY

ADDITIONAL SURVEY TO THE BIOGRAPHY OF THE ATTORNEY FRANJO PAPRATOVIĆ, Ph. D.

Lawyers and attorneys played important rule in the political and social life in the more recent history of Croatia. F. Papratović from Đakovo is one of them. Based mostly on archival material, this article points at two outstanding examples of his social and political activities. At the end of the article the author quotes the original speech of Mr. Papratović at the court hearing in Zagreb in 1895